

ולדעת הגאון חזו"א עלינו לחלק בין דין מרחק קשר גודל למרחק ג' אצבעות, ששם ודאי צריך שבשעת ההטלה לא יהיו הציציות רחוקות מהכנף ג' אצבעות, ואם תלאן באמצע הבגד ואח"כ הזיון פסול משום תולמ"ה (וכמש"כ המג"א יא סקט"ו), שהרי לא עשה ציצית בכנף. וצריך באור, דהכא נמי נאמר שאין עשייתו 'על הכנף' אלא תחתיו. אמנם על כרחנו לחלק בין הדינים, שהרי נראה שאם הטיל תוך ג' ואח"כ המשיך הבגד עד שנתרחקו מהשפה יותר מג' – פסולה, כדמוכח מהסידים הראשונים שלא היו תולים מיד אלא בסוף האריגה. ואין אומרים בזה כמו שאמרו בקשר גודל 'בשעת עשיה אתמר', כי סוף סוף אין עתה ציצית בכנף. ועל כרחך ששונה דין הרחקת קשר גודל שבעצם נחשב שיש ציצית בכנף אלא שמחוסר תיקון וכמש"כ החזו"א.

ז' אחד מינייהו עדיף כתרי מינן' – משום שאויר ארץ ישראל מחכים (ע' שטמ"ק כתובות עה).
ואף על פי שבני ארץ ישראל פקחים וחריפים מבני בבל, ככלל אנו נוקטים אנו להלכה כפי התלמוד הבבלי בניגוד לתלמוד ארץ ישראל. והטעם – כפי שכתב הרי"ף בסוף מסכת עירובין – לפי שתלמוד בבלי נכתב לאחר התלמוד הירושלמי והלכתא כבתראי, לפי שראו את דברי קודמיהם (שו"ת מהרי"ק פד; צא: קפא).
ע"ע במובא ביוסף דעת כתובות עה.
טעמים נוספים לכך שהלכה כתלמוד הבבלי – ע' במובא ביוסף דעת חגיגה י.

'מינן לציצית בעובד כוכבים שהיא פסולה...' אם התחיבה לבדה נעשית ע"י נכרי, והקשירה והכריכות בישראל – ע' בקונטרס שבסוף הספר, פרק רביעי ו. ואם נעשתה חוליה אחת עם קשריה ע"י ישראל, ואח"כ המשיך נכרי בעשיית הגדיל – ע"ש סעיף יא.

'ע"ב) 'עשאן מן הקוצים...' כמה מהראשונים פרשו [דלא כפרש"י] 'קוצים' – צמר הנאחז בקוצים. 'נימין' – הנתלשים מן הבהמה. וטעם הפסול, יש מי שכתב משום שאין ראוי לעשות בגדים מאותם שאריות צמר, והרי נאמר ציצית הכנף. ויש שכתב הטעם משום ביוזי מצוה. וכתבו הפוסקים להלכה לחוש לשיטות אלו (ע' אר"ח יא,ה).

'הא תכילתא היכי צבעיתו לה...' בדין צביעת התכלת לשמה, ע' בקונטרס שבסוף הספר פרק שמיני ג.

דף מג

'מאי אין לה בדיקה נמי דקאמר אטעימה.' פרש"י בלשון אחת: אין אדם יכול לבדוק הצמר אם לשם תכלת נצבע אם לטעימה לשם נסיון. ואם תאמר לפי זה תפלין וציצית שוים הם, שהרי גם לתפלין אין בדיקה אם נעשו לשמה אם לאו.
וי"ל סתם תפלין אין חוששים שנעשו לשם דבר אחר [ואפילו בעיבוד העור אין חוששים לשלא לשמה, לפרש"י במומחה ולפירוש התוס' בכל אדם], הלכך אין צורך בבדיקה אלא לענין חסרות ויתרות, משא"כ ציצית יש לחוש שמא לא נצבעו החוטים לשם מצוה אלא לשם נסיון. ומלתא דשכיחא היא, שהרי אמרו לעיל גזירה משום טעימה, ומלתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן.

'אין אדם רשאי למכור טלית מצוייצת לעובד כוכבים עד שיתיר ציציותיה. מאי טעמא? הכא תרגימו משום זונה. רב יהודה אמר: שמא יתלוה עמו בדרך ויהרגנו'. יש שכתבו שבזמן הזה אין שייך הטעם האחרון. [ונפקא מינה במסירת טלית לגוי במשכון, שאין לחוש משום זונה במשכון, הלכך מותר בזמן הזה] (עפ"י משנ"ב ובאור הלכה סו"י כ).

ואולם בספר כף החיים (כ, יב) כתב: 'ולי נראה דאיתא ואיתא, דהא שמענו כמה וכמה פעמים שעשו וגם בקשו לעשות ר"ל. ודברי רז"ל אינם זויים ממקומם' (וכן משמע בערוך השלחן כ, ד. אך ע' במאירי ע"ז כו. שגורות ותקנות כלפי נכרים משום חשש שפיכות דמים לא נאמרו אלא על העמים הקדומים שאינם גדורים בנימוסים ובודת). בבאור הלכה העיר על הח"א שכתב לאסור אף במשכון, והלא הוא עצמו כתב שבזמן הזה בטל הטעם ד'שמא יתלוה'. ולטעם השני הרי אין לחוש במשכון כמש"כ הגר"א.

ויש לישב בכמה אופנים; אפשר שהח"א סובר שאעפ"י שבטל הטעם לא בטל האיסור, ומה שכתב דליתא לטעם ד'שמא יתלוה' אין מזה נפקתא לדינא. ועוד י"ל שבנמו"י (יג בדפי הרי"ף) מפורש שאף לטעם דזונה חוששים בפקדון ומשכון [יש לפרש טעמו כפירוש הראשון שברש"י, שמא יתחזה בטלית לישראל והרי מכשילה ב'לא תתחנן בס'. או שמא ישאיל לה לזמן או בתורת ערבון]. ועוד, הרי כתב הנמו"י ש'יהרגנו' לאו דוקא, שכמו כן חוששים שמא יאכילנו דבר איסור אלא שנקטו הדבר החמור, וא"כ למכשול י"ל שחוששים גם עתה.

פרטי דינים והערות בענין נשים בציצית – ע' בקונטרס שבסוף הספר פרק חמשי טו–טז.
ובדין כסות לילה וכסות סומא ע"ש בפרק שני יא–יג; פרק חמשי כא.

(ע"ב) 'מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים... ורקיע לכסא הכבוד'. התכלת הוא גוון היראה, כמו שאמרו בזהר (ס"פ שלח); שבכל מצוה יש ענין מיוחד, והציצית ענינה וסגולתה הוא לעורר יראה בלב האדם. והיראה היא המביאה לידי זכירה במצוות השי"ת ושלא לתור אחר דמיונות, כי הדמיונות גוברות בלב בני אדם רק מצד שכחת האמת שבה דבוק נפש הישראלי, שהשכחה באה מפני העצלות אשר מפלת תרדמה, וע"י יראה ופחד ה' מתעורר האדם משנתו. וזהו 'כסא הכבוד' ששם גילוי שכינה המביא מורא גדול. וכן הרקיע הוא בחינת כסא הכבוד כמו שנאמר השמים כסאי.

וענין הכסא הוא מקום מושב המלך. ואין מקום מכיל ומחזיק ישיבת השי"ת כלומר משיג מציאותו, אלא כבישת התאוות, כי התאוה היא מסך המבדיל מלהשיג רוחניות, שכל זמן שדבוק בחומר אי אפשר להשיג רוחניות. והיראה היא הכובשת את התאוה, נמצא על ידי פתיל תכלת המביא לאדם יראת שמים, יכול לזכות האדם למדרגת 'כסא' (עפ"י קומץ המנחה עט, עמ' 75; מחשבות חרוץ עמ' 21).
רמזים וענינים נוספים – ע' בספר משך חכמה שלח ד"ה כל וד"ה כוונת; דעת חכמה ומוסר מא (עמ' קכב); משנת ר' אהרן (עמ' קטז); בן יהודע כאן; שיחות מוסר (תשל"ב יט); עלי שור ח"א ב, יז.

'חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום...' הנה כמה דינים והנהגות בדין 'מאה ברכות', מלוקטים מספרי חכמים אחרונים; –

השומע ברכה מחברו ויוצא בה, כגון ברכת שופר או סוכה – עולה לו הברכה לחשבון מאה ברכות. והוא הדין למברך להוציא אחרים והוא עצמו אינו יוצא בה (הגרשו"א. בספר שיח הלכה ח"ב בתחילתו). וכל שכן לשליח ציבור, יוצא ידי חובת מאה ברכות בחזרת התפילה (שם). ולענין השומעים, נסתפק במשנה ברורה (סו סקי"ד) האם מונים להם חזרת ש"ץ למנין מאה ברכות. ואולם עניית 'אמן' אחר ברכה שאינו מחויב בה או שאינו יוצא בה, אינה עולה במנין מאה ברכות (עפ"י שו"ת מב"ט ח"א ק"ז).

(מובא בשם הגרשו"א זצ"ל שהיה מעורר כמה פעמים שלא לדלג הפיוט 'מי א-ל כמוך' בחזרת הש"ץ בשחרית דיוהכ"פ, מפני שהוא מיוסד על סדר ברכות שמונה עשרה ונזכר באחרונים שהוא מועיל להשלמת מאה ברכות. וכן היה מיעף לאנשים בעת צרה ר"ל, כששאלוהו במה להתחוק, שיקבלו על עצמם זהירות בענין זה בכל יום ויום [וע' ב"ח סי' מו, שחובת מאה ברכות בכל יום נתקנה להצלה מסכנת מיתה ח"ו, כמו שהיה קודם שתיקן דוד מאה ברכות]. עפ"י הליכות שלמה פכ"ב הערה 92).

נראה שהיום הולך אחר הלילה שלפניו כבשאר הלכות. וברכת המזון של סעודה שלישית בשבת הנאמרת לאחר צאת הכוכבים – מסתבר ששייכת ללילה. ולעומת זאת המתפלל ערבית מבעוד יום, וכן המקדש על היין מבעוד יום, הברכות שמברך נמנות בברכות היום ולא הלילה, הואיל ועדיין יום הוא לשאר הלכות. כן מובא בשם הגרשו"א אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה כב, כג).
ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה כג) כתב שברכת המזון של סעודה שהתחילה ביום, מצטרפת לחשבון מאה ברכות של יום.

המתפלל וטעה, כגון שהזכיר 'מטר' בקיץ, אעפ"י שלא יצא ידי חובת תפילה, לא בטל שם 'תפילה' ממנה, הלכך עלו לו הברכות למאה ברכות (עפ"י הליכות שלמה ח"א פרק ח הערה ו. וע"ש בהערה יא שצדד בזה).

יש מי שכתב שגרימת חיוב ברכות כדי להשלים למאה ברכות מותרת, ואין בדבר חשש ברכה שאינה צריכה, שהרי זה נחשב 'צורך' (שו"ת אור לציון יז).
כתב כן עפ"י לשון הרמב"ם (תפילה ז, טז): 'בשבתות וימים טובים... צריך להשלים מאה ברכות מן הפירות. כיצד, אוכל מעט ירק ומברך לפניו ולאחריו, וחוזר ואוכל מעט מפרי זה ומברך לפניו ולאחריו ומונה כל הברכות עד שמשלים מאה בכל יום'. וכתב שפירוש הלח"מ שמדובר בנמלך אינו במשמע. ואיני יודע מדוע, הלא יש לפרש בשופי שבמשך היום אוכל מדי פעם ומברך לאחריה ולאחר זמן עושה כן שוב, ואין כאן ברכה שאינה צריכה כי כעת אין רוצה לאכול יותר. ואין איסור לאכול כדי לברך.
ואולם להכניס עצמו בספר ברכה לבטלה בשביל השלמת מאה ברכות אינו רשאי (עפ"י מג"א מו).

מי שלא יוכל להגיע למנין מאה, אעפ"י כמשמע מדברי הרמב"ם (בסוף הלכות ברכות) שיש ענין להרבות בברכות הנצרכות (עפ"י מכתב מורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א, מובא להלן מה).

נראה שנשים אינן חייבות בדבר, שכיון שחשבון מאה ברכות כלול בעיקרו משלש תפילות ביום וברכות קריאת שמע, והרי הן פטורות מחלק מהתפילות והברכות, וישנם ימים שאין באפשרותן להרבות בברכות הנהנין כגון בתענית, על כן מסתבר שמעיקרא לא נתקנה תקנה זו עליהן (עפ"י הגרשו"א אויערבך, מובא בהליכות שלמה ח"א כב, כה. וכן נקט בשו"ת שבט הלוי ח"ה כג).

[בשו"ע הגר"ז (מו) משמע שברכות השחר תקנו משום תקנת מאה ברכות. (וצוין מקור דבריו לטור. ויש מקום לפרש דברי הטור שלכך תקנו לאמרן כל יחיד ויחיד ואין די באמירת הש"ץ בביהכ"ג, משום שחייב אדם לברך מאה ברכות, אבל עצם תקנת ברכות השחר לא שייכת לדין דמאה ברכות). ולפי"ז אפשר שלדעתו נשים פטורות מברכות השחר שהרי אינן בתקנת מאה ברכות (וכן נקט להלכה בשו"ת אור לציון (ח"ב ד) שנשים פטורות מברכות השחר, אלא שרשאיות). ואולם המשנ"ב שנקט שנשים מברכות ברכות השחר כאנשים (ע סק"ב), יתכן שסבר שתקנת ברכות השחר אינה שייכת לתקנת מאה ברכות. ואף בפסוקי דזמרה נקט המשנ"ב (שם) לחייב נשים, וציין (בשער הציון ד) לדעת הגר"ז שפוטט (וע' שבט הלוי ח"ו יב שנוטה לדברי הגר"ז ויכולות לדלגם בשעת הצורך. וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב ה) שנשים פטורות מפסוד"ז). ויתכן שהולכים לשיטתם בשני המקומות; האם תקנו חכמים מילי דהודאה ושבה לנשים כאנשים].

'חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום, אלו הן: שעשאני ישראל /] שלא עשני גוי], שלא עשאני אשה...'. זמנן של ברכות אלו הוא כל היום, שלא כשאר ברכות השחר שזמנן בבוקר (ע' משנ"ב עא סק"ד). ויש לעיין כשלא בירך במשך היום, האם מברכן בלילה. ובשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח ח. וע"ש בח"א י"ד נד) כתב שזמנן כל היום אבל בלילה אין לברכן. והקם בלילה לאחר חצות מברך קודם עלות השחר.

*

'אל תקרי מה אלא מאה' –

'... דעיקר השורש לאדם שיהיה בהכנעה גדולה ושפל בעיני עצמו ובמה נחשב, ואז יכול לפעול במעשיו כמו בזמן המקדש. וזה הרמז מאה ברכות נגד מאה אדנים שהיו במקדש. וזה פירוש הגמרא 'אל תקרי מה אלא מאה', רצה לומר כאשר תהיה במדרגת 'מה' בהכנעה, תתקן גם כן מאה האדנים, שתפעול במעשיך כמו בזמן המקדש' (מתוך נועם אלימלך ריש חיי שרה). ע"ע שם פרשת תולדות.

'אל תקרי מה' – בלתי אפשרי שתבוא למדריגת עניויות להיקרא 'מה' – 'אלא מאה' – דהיינו באופן שתוכל לברך מאה ברכות בכל יום בלי שום מחשבה זרה, ואז תהיה במדריגת 'מה' (שם, ליקוטי שושנה עה"פ ירונו וישמחו).

*

מובא בספר הרוקח (שכ) רמז על מאה ברכות: האלף לך שלמה שהרי אמרו (בחולין פז). החוטף ברכה מחברו נותן לו י' זהובים [וסימנך]: 'עשרה זהב משקלם... ברוך ה' אלקי אדני אברהם', הרי למאה ברכות אלף זהובים. ויש לבאר המשך הכתוב: ומאתים לנטרים את פריו – ביום השבת חסרים לפי החשבון עשרים ברכות, וממלאם במיני פירות ומגדים, הרי לנטרים את פריו יש עוד מאתים זהובים, כלומר עשרים ברכות חסרים. ותקנה נוספת יש עפ"י מה שכתבו הפוסקים היושבת בגנים – זוהי כנסת ישראל היושבים בבתי כנסיות (כמו שדרשו במדרש רבה), חברים מקשיבים לקולך השמיעני – שמתכוונים לצאת בברכות ששומעים מחבריהם בשעה שעולים לקרוא בתורה והם עונים 'אמן', גם בזה ממלאים מאה ברכות (תשובה מאהבה ח"ב רלו, בשם הג"ר שמעלקא מניקלשבורג).

דף מד

על זיהוי החלזון וצביעת תכלת בזמן הזה – ע' בספרים המצוינים בקונטרס שבסוף הספר, פרק שמיני ב.

'אמר רבי נתן: אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה שאין מתן שכרה בעולם הזה ולעולם הבא...'. במסכת קדושין (לט:): מבואר שנחלקו תנאים האם נותנים שכר מצוה בעולם הזה אם לאו. ונראה שרבי נתן דאמר כסתם משנה